

והסביר שכאן שונה הדבר, שאין אותו 'התקבלתי' כלום, כי הרי כך אמר לו: כשתתן לרב ספרא את המעות, כאילו התקבלתי אני, והרי בשעה שקיבלם רב ספרא כבר בטלה שליחותו, אם באותה כבר אינו בעולם.

וכיון שאם הלה ימות, לא ייפטר זה, אינו חייב ליתן לו אם הוא חושש, שאין מחייבין אותו למסור ממונו על הספק בזמן שאפשר לו למלוה לפוטרו מכל אחריות, שיהא בטוח שלא יפסיד. (כי אם יאמר לו להדיא שפוטרו בכל אופן – נפטר). (עפ"י פרישה וסמ"ע ריש קכב; חזון איש חו"מ א, ג).

ונראה שאין הפרש לדינא בין זקן לנער, ואם הלה חושש שמא ימות – רשאי, ומה שכתב רש"י שרבי אבא זקן היה, כבר נתקשה בזה הרשב"א ז"ל. ונראה שלא מצד הדין הוא אלא דרך ארץ, שאם לא היה לבם נוקפם, לא היו מדקדקים בדבר. (חזון איש חו"מ א, ג)

ואמנם, יש שיטה אחת בראשונים (הביאה בעל העיטור ובעל התרומות), הסוברת שגם אם מת המשלח קודם מסירת הלוה לשליח, הלוה נפטר. ומפרשים דברי הגמרא בענין אחר (שאמר לו לחוש שיטענו היתומים על טיב המעות ששילם), וכתב החזון איש (חו"מ א, טו) שכל הראשונים פרשו דברי הגמרא כפשוטן, וכן הלכה. (וגם אינו יכול לטעון 'קים לי' כאותם הפוטרים, דיחידאי ניהו).

וזה דלא כהש"ך (קכב סק"ה) שנקט שיטה זו. וכן פסק בנתיבות המשפט (שם), באופן שאמר 'שלח על ידו', שאינו מטעם שליח-קבלה שבטל כחו במות משלחו, אלא מטעם ערבות הוא, ומועיל גם אם מת.

'אלמא חומש – ממונא' – בבבא-מציעא (ג): מבואר שיש על החומש דין קרבן, ואם לגבי קרבן נאמן אדם על עצמו, כן גם לגבי חומש, שכפרתו הוא. ויש להסביר לפי זה מה שנראה מדברי הרמב"ם (גזילה ה, יא) ששייך דין חומש בקטן, הגם שחייב ממון לא חל על הקטן (כמבואר לעיל פנ). – לפי שדינו כקרבן כפרה.

ואין הדברים סותרים למה שמבואר כאן, שחומש – ממון, כי אף שתחילת ענינו כפרה, לאחר שהתודה הטילה תורה עליו חוב חומש כחייב ממוני. (עפ"י זכר יצחק ח"ב כה. וע' לשון רש"י לעיל סה סע"א. וע' בספר 'מחנה לוי' – שבועות לו. – הביאו הגר"ד בענגיס ח"א מד, ובאחיעזר ח"א א, א. וע"ע שיעורי ר' שמואל – קדושין נ. אות תא-תב).

'כאן שהודה כאן שלא הודה. אי לא הודה, קרן נמי לא משלם?...' – שהרי הברייתא מדברת באופן שאין עדים, אלא בהודאות פיו. ומתריך: 'כגון שהודה בנו' – שידע והכיר בגזילה שעשה אביו. וגילגלו שיתריך לו כן, כדי שיקשה לו 'ונחייב חומש אשבועתא דידיה' כיון שהודה. (תוס' הרי"ד).

והראב"ד ז"ל פרש 'כאן שלא הודה' – שלא הודה הבן, אולם האב הודה. ומקשה הגמרא, אם הבן לא הודה, ייפטר גם מקרן? ואין לומר שיש עדים שהאב הודה, ולכך חייב בקרן, שכיון שאמר חומש – ממונא הוא, מיד שנתחייב בו אביו, חייב גם הבן ואפילו לא נשבע הבן, אלא ודאי כשאין עדים כלל. עד כאן מהראב"ד.

דף קה

באורים בפשט וציונים לעיון

'לשמא תייקר לא חיישינן' – יש מן הראשונים שכתבו לשמוע מלשון זו, שאם אכן נתייקר לאחר

שהביא אשמו – לא נתכפר, וצריך להביא אשם אחר, כי עתה שהוקר החפץ – מתחייב להשיבו, ונמצא שהביא אשמו לפני ששילם גזילה, שלא יצא. (רשב"א). ויש חולקים. (ע' שטמ"ק בשם הרא"ש, ועוד. וכן הובא שתי השיטות בטור – חו"מ סז. וע' מחנה אפרים ריש הל' גזילה).

'אף על פי שגזילה אין כאן, מצות השבה אין כאן' – כמה ראשונים מפרשים 'השבה אין כאן' – שלא קיים מצות השבה וחייב להשיב משום מצות 'השיב' אע"פ שגם גזילה אין כאן, שהרי אין בידו אלא פחות משהו-פרוטה, ואי אפשר לב"ד להזקק לו. (אך אפשר שכופין אותו להשיב ככל כפיה על המצוות). (ע' רשב"א; מלהמות ה' – בשם ר"ח; רא"ש בשם הרמ"ה, ע"ש ב' פירושים).
יש שפרשו 'השבה אין כאן' – לא מתקיימת כאן השבה, וממילא אינו מצווה להשיב האגודה הנותרת. (בעל המאור. וכן פרש ב'בית יוסף' שם, בדעת הרמב"ם).

(וצריך להתייבש בטעם הדבר שלא מקיים מצות השבה כשמישיב פרוטה אחת בשני שלבים. ואפשר דוקא כשהחזיר אגודה אחת בעינה, אבל אם בתשלומין, אפשר שמצטרפין שני חצאין. ואולי, כל שאין תביעת ממון של הנגזל, לא שייכת מצות השבה. או אפשר שמדובר שכשמתחזיר החצי השני לא קיים הראשון, אך אילו קיים החצי הראשון, הרי יש כאן השבת פרוטה. (ע' כדוגמת זה במובא להלן קי לענין גזל הגר) אך מסתימת הראשונים אין נראה כן).

'כגון שנשרה אחת וגילח אחת מהו?...' – מספק הגמרא ניתן לכאורה ללמוד, שנוזיר שגילח שלא בתער, כגון במספריים או במריטה, כיון שלא יצא ידי חובת גילוח, מצווה לחזור ולגלח בתער לכשיגדלו שערותיו. שאם לא נאמר כן, מה נפקותא יש באותו ספק אם קיים מצות גילוח אם לאו?
אך יש לדחות, שאמנם אין נפקותא מעשית, והספק בגמרא הוא בעיקר ההלכה, אם מקיים בזה מצות גילוח. ועוד, נפקא מינה בתגלחת טומאה, שמעכבת. (חזון איש אה"ע קמ"ט. וע' בתוס' כאן). וצידד להוכיח שאלה זו ממקומות נוספים, אך לא הכריע הדבר בהחלט. ויש לדקדק בדברי 'המפרש' בנוזיר (מב.) שכתב שלמסקנא יצא בדיעבד).

'בעי רבא: נשבע עליו מהו, מי אמרינן כיון דאי מיגנב בעי שלומי ליה, ממונא קא כפר ליה, או דלמא...' – לא מפורש בגמרא אם ספקו של רבא מתייחס לקרבן-שבועה לבדו, אבל מתשלום הקרבן – פטור, שיכול לומר לו 'הרי שלך לפניך', או שמא לפי הצד שחייב קרבן שבועה, גם חייב בתשלומין, שהרי לא מצאנו קרבן ללא תשלומי קרבן וחומש.

וברמב"ם (גזילה ג, ה) וברא"ש (בפסקיו כאן) מפורש שחייב לשלם תשלומי קרבן. והטעם, לפי שכפרת השבועה דורשת (מלבד קרבן אשם) תשלומי הממון אשר בשבילו נשבע לשקר. (וכיון שמחמת חששו שמא ייגנב ויצטרך לשלם, נפתה ביצרו לישבע לשקר, כפרתו לשלם סך זה), וכיון שהגזילה עצמה אינה שוה כלום, על כן צריך לשלם מכיסו דמי הגזילה. (עפ"י חזון איש ב"ק כ, ד).
וה'משנה למלך' (גזילה, שם) כתב בדעת הר"ף, שספק הגמרא אינו אלא לגבי הקרבן, והוכיח כן מסוגיות הירושלמי ומהבבלי. ותמה משם על הרא"ש והרמב"ם. והחזו"א דחה ראיותיו. וכן בסוף ספר 'שערי ישראל'.

ובספר 'אבי עזרי' (שם) נקט לאידך גיסא, שאם החמץ בעין, גם להרא"ש והרמב"ם אומר לו 'הרי שלך לפניך', שאינו מתחייב בשבועתו יותר מכפי חיובו שחל עליו בשעת הגזילה, וזה שכתבו הרא"ש והרמב"ם שחייב בקרבן, היינו, שמלבד חיובו הראשון חל עליו חיוב נוסף מצד הכפירה והשבועה. ונפקא מינה בזמן חלות החיוב, לענין שעבוד נכסים, אם קנאם אחר הגזילה וקודם השבועה. וכן לענין חיוב הולכה למדי שאינו אלא מחמת השבועה.

וכן נחלקו האחרונים בשנשבע לפני הפסח ועבר הפסח, שלדעת המל"מ חייב לשלם דמים, ואין יכול לומר 'הרי שלך לפניך', והחזו"א חולק. (וע"ש בשער"י שכתב להגיה לשון הירושלמי. וע"ע באיה"ש).

'אזהרה מנין... מאי לאו לעונש ממון? – לא, לעונש שבועה' – מדברי התוס' כאן משמע, שלפי סוגיא זו יוצא שחיוב קרבן צריך אזהרה, כשם שאין מענישים עונש הגוף ללא אזהרה. וזה הטעם לכך שמצוות פסח ומילה, הגם שיש בהן 'כרת', אין קרבן, שהרי אין בהן אזהרה ('לאו'). ואולם במסקנת הסוגיא במסכת מכות (יג:) מבואר שקרבן אין צריך אזהרה. ומהתוס' ביבמות (ט. ד"ה מה) מבואר, ששאלה זו שנויה במחלוקת רבי וחכמים, אם קרבן טעון אזהרה. ובזה יישבו אחרונים את סתירות הסוגיות בענין. (ע' חדושי הגר"ד בעניני ח"א נב. ובחדושי הנצי"ב כאן. אלא שכתב שם לחלק בין חטאת לאשם, שדוקא חטאת צריך אזהרה, אבל אשם מצאנוהו בא ללא אזהרה, ולכן נקט לעיקר לפרש (דלא כהתוס'). וכתב שכ"ד רש"י) שאין הכוונה כאן לאזהרה לצורך חיוב קרבן שבועה, אלא דבר בפני עצמו הוא, שיש גם 'לאו'. וכן תמה באור שמח' (סנהדרין יח, ב ד"ה ובזה) על התוס', שהרי קרבן אשם לא טעון 'מעשה' כחטאת, ולא 'אזהרה'. ונשאר ב'צריך עיון'.

וכן בזבחים (קו.) תלו התוספות שאלה זו במחלוקת אמוראים. (ויש לתלות בשאלה זו, אם קרבן צריך אזהרה, את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד (שבועות ב,ג.) על הנשבע ללא הזכרת השם, אם חייב קרבן. שהרי אזהרת שבועת שקר – מ'לא תשא את שם...', והלא אינו מוזכר אלא בהזכרת שם ה' (ובל יחל – אינה אזהרה מיוחדת לשבועה, אלא איסור כללי לחלל הנדר). ואולם הראב"ד סובר כמסקנת הגמרא במכות, שאין צורך באזהרה כדי לחייב קרבן, וכיון שגם שבועה ללא שם היא שבועה – מביא קרבן. – חדושי הגר"ט ('השלם') נדרים ס' מז. וכן משמע מדברי הרמב"ם – שגגות א, ב ובפיה"מ – הוריות ב, ג. וע"ש בגמרא ת. וברש"י בזבחים קו. ויש כריתות).

על קושית התוספות ממשמעות הגמרא שהצריכו אזהרה בממון, והלא ממון אינו טעון אזהרה – בתוס' רבנו פרץ מובא לתרץ, ששונה חיוב ממון זה, לפי שקרבן אשם תלוי בו, שהרי אם אין כפירת ממון אין קרבן על שבועת ביטוי לבדה, וכיון שהקרבן תלוי בחיוב הממון, צריך אותו ממון אזהרה.

'אמר רב ששת: הכופר בפקדון נעשה עליו גולן וחייב באונסין' – נראה, שאף על פי שדינו כגולן להתחייב באונסין, לא פקע ממנו חיוב שומרים. ונפקא מינה – אם התייקר לאחר הכפירה, ופשע בו ואבד, שמצד גולן אינו משלם אלא כשעת הגזלה, דהיינו דמי זול כשעת הכפירה, אבל מטעם 'שומר' חייב לשלם כשעת הפשיעה. מלבד אם נאנס, שאז באים אנו לחייבו רק מטעם גולן, ולכן לא ישלם אלא כשעת הכפירה. (חדושי רעק"א – חו"מ ר"ס רצד.

וע' תוס' להלן (קז: ד"ה ושלח) שלא נעשה גולן ממש, ויתחייב כפל בטוען טענת גנב. וע' בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סו, ב) שהסתפק למ"ד שמדאורייתא אין צריך ג' מומחין לדון בהודאות והלואות אלא בדיני גולות, בכמה דיינים דנים כופר בפקדון, אם כגולות או כהודאות והלואות.

וע"ע: אבי עזרי – גזילה ג, יד ד"ה ובפרק; 'משנת יעבץ' חו"מ מב; 'בית ישי' – צג ד"ה ובב"ק; 'אילת השחר' כאן ובב"מ (מג)

'ואם איתא, בכפירה הוא דאיפסיל ליה' – יש להקשות, לפי מה שכתבו הראשונים (הרמב"ם – גזילה א, ד; החינוך – רכח) שכל ממון חבירו הנמצא תחת יד אדם, וכובשו בחזקה ומסרב להחזירו – הרי זה עובר בלאו ד'לא תעשק את רעך'. ולפי זה קשה, גם ללא חידושו של רב ששת שהכופר בפקדון נעשה גולן להתחייב באונסין, הלא הוא רשע מצד שעובר ב'לא תעשק'. – עמד בזה בספר 'אבי עזרי' (גזילה ג, יד),

וייסד שם, שאין לאו ד'עושק' אלא במלוה ובשכר שכיר ולא בפקדון, שכשכופר בו לא נעשה 'גזלן' ואינו מתחייב בחיוב של 'והשיב'.
ובספר 'אילת השחר' כתב, אפשר, שכל שאין לו עתה מה לשלם, הגם שבלבו לא לשלם לו גם כאשר יהיה לו ממון, אין בזה משום לא תעשוק, כי בפועל אין ממון חבירו בידו, ובמחשבת הלב לבדה לא נפסל לעדות. ולכן, לולא דברי רב ששת היה אפשר להעמיד באופן כזה (גם ללא סברת 'אשתמוטי'), אולם רב ששת חידש שבכפירת הממון כשלעצמה נעשה גזלן.
ואפשר, שלאחר חידושו של רב ששת, שוב עובר גם ב'לא תעשק' אף במקרה זה, שאין לו ממון.

דף קו

'אמר רב הונא אמר רב: מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי ונשבע ואח"כ באו עדים – פטור... מכדי דרב לא סבירא לך...'

מדברי הראשונים (ע' שו"ת רשב"א ח"א תתקמו וח"ה ערה, ועוד) מבואר שדברי רב אמורים גם על שאר שבועות התורה, מלבד שבועת הפקדון – שבועת עד אחד ושבועת מודה במקצת. בכולן נפטר האדם מכל חיוביו על ידי שבועתו, גם כשהוכח שנשבע לשקר.

ואם מקור דינו של רב בגזירת הכתוב, יש לפרש גדר דין זה, וכה פרש החזון איש (ב"ק כ"א):
נראה, שזה שאין משלם אחר שבאו עדים, לרב, משום ש'קם דינא', ואחר השבועה שהאמינתו תורה שהוא פטור, פקעו ממנו חיוביו ואף שנתברר אח"כ בעדים שנשבע לשקר, שוב אינו בר-חיובא, שאין מכוונת התורה לחזור ולערער את המשפט שכבר נגמר על ידי שבועה.
וזהו שאמר רבא, שענין זה מסתבר במלוה, שחיוב הוא שמוטל על האדם, ופקע ממנו אותו חיוב, אבל בפקדון שאין צריך לדון על חיוב הגברא, אלא בכל מקום שהוא – של בעליו, לא מועיל שיצא מרשותו על ידי השבועה.

אבל היות שהכתוב מדבר בשבועת השומרין, על כרחנו שהשבועה גומרת גם בדבר בעין, כיון שבזמן השבועה החזיקו בית דין שאין בידו משל חברו כלום – קם דינא.
עוד כתב שם, שמסתבר שלא אמר רב דבריו אלא בשבועה שחייב מן התורה, אבל בכופר הכל, בהלואה, ואין שם עד אחד – לא נפטר בשבועתו.

א. כיוון בזה לדברי הרשב"א בתשובה – ח"ג נח. כן נראה באור דבריו שם.
ואין לפרש דברי הרשב"א שלמסקנא לא אמר רב אלא בפקדון, והאמר רבא 'אפילו בפקדון', ואת"ל שלא גרס כן, כל כי האי הו"ל לפרושי ולא לנקוט הדברים בפשיטות. ואף שהכתוב מדבר בפקדון, ילפינן למלוה מקל וחומר, כסברת רבא. ואין לחלק מצד הסברה, שבמלוה שאינו אלא 'אשתמוטי' לא ייפטר בשבועתו (ע' 'מהדורא בתרא'), של"מ סברת 'אשתמוטי' אלא בטענה גרידא ולא בשבועת שקר.

ב. פשטות הדברים, שאף לרב, לכשבאו עדים, אותו אדם נפסל לעדות מחמת שבועת שקר, שלא אמר רב להאמין לו בשבועתו יותר מעדים, אלא שגזרה תורה לפוטרו, וכנ"ל. וצ"ב לפי"ז משמעות הדברים בשו"ת המיוחסות לרמב"ן, קט.

ג. בחדושי הגר"ר בענגיס (ח"א לא) פלפל בטעמו של רב, ששבועת השקר פוטרנו מממון, כשאר חייבי לאוין (וסובר כריש לקיש שנפטר מממון גם בדלא אתרו ביה). ורב לשיטתו (בסנהדרין עב) ששייך קלב"מ גם על החזרת פקדון, שלדעתו הוא ענין תשלומין. וגם רבא הולך לשיטתו שם שמחלק בין פקדון למלוה.

וכנראה אין כוונתו כפשוטו, שהרי חיוב הממון אינו בא לו בשבועה אלא משעה שלקח החפץ לשומרו, או משעה שפשע בו. ועוד,

קסו. מה דין הבן באופנים הבאים:

- א. נשבעו שניהם והודה האב בלבד.
- ב. נשבעו שניהם והודה הבן. (קד:)

א. אם אין עדים – הבן פטור מקרן וחומש. ואם יש עדים – משלם הבן קרן וחומש ופטור מן האשם.
ב. אם הגזילה קיימת – משלם קרן וחומש. ואם אינה קיימת – פטור מן החומש, וחייב בקרן אם יש אחריות נכסים, ועמד האב בדין קודם מיתתו.

קסז. א. גזל חפץ השהו פרוטה, והזול – האם וכמה חייב להשיב לבעלים (מה הדין כשהחפץ בעינו, ומה הדין כשאינו בעינו)?

- ב. גזל חפץ פחות משהו פרוטה – האם חייב להשיבו?
- ג. גזל שני חפצים השוים יחד פרוטה אחת, והחזיר אחד מהם – האם חייב להחזיר את השני, והאם מתקיימת כאן מצות השבה? (קה.)

א. אם החפץ בעין – משיבו כמות שהוא (כחמץ שעבר עליו הפסח). ואם לאו – משלם כפי שוויו בעת הגזילה.
ב. לפי לשון ראשונה בדברי רב פפא, משמע שחייב להשיבו, שמא תייקר שוב. וללשנא בתרא דר"פ, וכן משמע מדברי רבא – אינו חייב. (ע' תד"ה אמר).
ג. נסתפקו בגמרא מה דינו. ובפירוש המסקנא נחלקו הראשונים אם חייב להשיב או לא. ולכו"ע אין כאן גזילה כעת, ומאידך לא התקיימה מצות השבה בהשבת חצי הפרוטה. (ולל"ק דרב פפא הנ"ל, נ' ודאי שחייב להשיב החפץ הנשאר, שמא תייקר).

קסח. א. גזל חמץ ועבר עליו הפסח, וכפר ונשבע לשקר והודה – האם חייב קרבן שבועה? ומה הדין אם נשבע לפני שהגיע הפסח?

- ב. הגזול ממון מחבירו ושיקר בשבועה לומר שלא גזלו אלא מצאו, ואחר כך הודה – האם חייב קרבן שבועה?
  - ג. עד אחד שנשבע לחבירו שאינו יודע לו עדות, והודה – האם חייב קרבן שבועה? (קה:)
- א. רבא הסתפק בדבר, ומדברי רבה הוכיחו שחייב. וכל זה כשנשבע לאחר שנאסר, אבל אם קודם, הרי יש כאן כפירת ממון גמורה, וחייב (עפ"י רש"י. והאחרונים דנו אם יכול לומר הש"ל, או משלם תשלומין מעליא – ע' מל"מ גזילה ג, ה; חזו"א ועוד).
ב. בגמרא אמרו (אליבא דרבה) שתלוי, אם אומר לו הילך – פטור, ואם לאו – חייב.
ג. מחלוקת תנאים. וכן אמוראים נחלקו בדבר.

קסט. א. האם אדם נפסל לעדות במקרים הללו: 1. כפר בפקדון 2. כפר במלוה.

- ב. הכופר בפקדון ולא נשבע – האם חייב הוא באונסין, כגזולן? (קה:–קו.)

א. הכופר בפקדון נפסל לעדות לדעת רב ששת. ודוקא אם הפקדון בידו, אבל אם הוא באגם אינו אלא כמשתמט ומדחה אותו ולא נפסל. וכן הכופר במלוה, כיון שאין בידו לפרוע עתה, אינו אלא כמשתמט ולא נפסל. ואם נשבע – פסול בשניהם.
ב. רב ששת אמר שנעשה גזולן ומתחייב באונסין. ודוקא כשהפקדון ברשותו ולא באגם.

קע. שומר שתבעו חבירו, ונשבע כדי להיפטר, ואחר כך נודע ששיקר – האם וכמה משלם, באופנים הבאים:

- א. בטענת 'אבד' ובאו עדים ולא הודה.
- ב. בטענת 'אבד' והודה.
- ג. בטענת 'נגנב' ובאו עדים ולא הודה.
- ד. בטענת 'נגנב' ובאו עדים ואח"כ הודה.
- ה. בטענת 'נגנב' והודה ואח"כ באו עדים. (קו.)